

ศึกษาวิเคราะห์พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

An Analytical Study of Learner (Sekha Puggala) in Buddhist Scriptures

พระมหาสาคร สาครเมธี (สำเนียง)*

Phramaha Sakorn Sakaramethi (Sumniang)

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Kritsana Raksachom

พระมหาทวี มหาปญโญ (ละลง)***

Phrarmaha Twee Mahapañño (Lalong)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: sumniang1111@gmail.com, kritsana.rak@mcu.ac.th, ptlalong@gmail.com

Received: September 04, 2023

Revised: November 16, 2023

Accepted: November 18, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคล (๓) เพื่อวิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของพระเสข คือ เป็นพระอนุพุทธบุคคล หรือพระอริยบุคคล ผู้ยังศึกษาไตรสิกขา ประพฤติพรหมจรรย์ และปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ พระเสขบุคคล ได้แก่ พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล และพระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค องค์แห่งการบรรลุดุธรรม คือ การคบหาสัตบุรุษ การฟังพระสัทธรรม การมนสิการโดยแยกกาย และการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม พระเสขบุคคลมีคุณสมบัติ ดังนี้ ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เชื่อมมั่นในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีศีล

* พระมหาสาคร สาครเมธี (สำเนียง) Phramaha Sakorn Sakaramethi (Sumniang) นักศึกษาปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** พระมหาทวี มหาปญโญ (ละลง), ผศ.ดร. Phrarmaha Twee Mahapañño (Lalong), Asst.Prof.Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

อันเป็นที่รัก พระโสดาบันเกิดไม่เกิน ๗ ขาติ พระสกทาคามีเกิดหนึ่งชาติ พระอนาคามีไม่กลับมาเกิด พระเสขบุคคลผู้บรรลอรหัตตมรรคแล้วจะเป็นผู้พ้นจากความทุกข์เข้าถึงพระนิพพาน วิธีการปฏิบัติของ พระเสขบุคคล ได้แก่ มีศีล สำรวมอินทรีย์ รู้ประมาณการบริโภคน้ำ มีความเพียร ทรงพระสัทธรรมและ ได้ฌาน ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากการบรรลุมรรคผล คือ ไม่ชอบการทำงาน การพูดคุย การนอนหลับ การคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญต่อการบรรลุมรรคผล คัมครองทวารในอินทรีย์ รู้ประมาณการบริโภคน้ำ และกิจที่ควรทำ หลักธรรมที่เป็นวิธีการบรรลุเป็นบรรลุพระเสขะ สติปัฏฐาน ๔ และโพชฌงค์ ๗ การทำบุญในพระเสขบุคคล ได้แก่ ผู้ควรคำนับ ควรต้อนรับ ควรทักขิณา ควรกราบไหว้ และเป็นนาบุญในโลก วิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคล พระเสขบุคคลผู้เป็นโสดาบันละกิเลส ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสัสสัพพตปราคาส พระเสขบุคคลผู้เป็นสกทาคามีละกิเลส ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสัพพตปราคาส บรรเทาอกุศลจิตทั้ง ๓ ลงได้ พระเสขบุคคลผู้เป็นอนาคามีบุคคลละกิเลส ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสัพพตปราคาส กามราคะ และโทสะ พระเสขบุคคลผู้บรรลอรหัตตมรรคละกิเลส ดังนี้ โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ และอนัตตตัปปะ

คำสำคัญ : พระเสขบุคคล; อริยมรรคและอริยผล; การละกิเลส

Abstract

This thesis has 3 objectives: (1) to study the learner (Sekkha) in the Buddhist scriptures, (2) to study the practical ways of the learner, and (3) to analyze the destruction of defilement done by the learner in Buddhist scriptures. This research employed the documentary research methodology done by studying Tipiṭaka, commentaries and related Buddhist scriptures.

The research results showed that the meaning of the learner or ‘Sekkha’ basically means an Anu-Buddha or Noble one who needs to study the threefold-training, chastity and follows the 37 principles of Bodhipakkhiyadhamma. In this, the learner embraces the followings: Sotapattimagga, Sotapattiphala, Sakadāgāṃmimagga, Sakadāgāṃmiphala, Anāgāṃmimagga, Anāgāṃmiphala, and Arahattamagga. The element of enlightenment is the association of wise persons, listening to the Buddha, Yonisomanasikāra and observing the proper Dhamma. It is said that the learner possesses the following qualities: he has faith in the Buddha, strongly believing in the Dhamma, Sangha where the precepts are always observed. The Stream-enterer will be born not more than seven births, Once-returner only one, Non-returner none and the Worthy One will be qualified as ‘Asekkha’ meaning one who does not require any further training moving toward

Nibbāna respectively. The practical ways of the learner need precepts, controlling the sense-faculties, moderation in consumption, making an effort, obtaining the Dhamma and absorption. In this respect, on the one hand, the things that cause the decline of the attainment of the Path and its result are of laziness in working, talking, sleeping, mingling with a group of people, on the other hand, the things that give rise to the prosperity leading to the Path and its result refer to controlling of sense-faculties, moderation in consumption, proper activities and the Dhammas landing man in the attainment of Sekkha mean four types of foundations of mindfulness, seven kinds of virtues leading to the enlightenment. The merit that should be done to Sekkha points to what he should be treated by respect and welcome, offering and worship as he becomes the proper place of the world. When it comes to the analysis of abandoning of the defilement made by Sekkha, it was found that the Stream-enterer destroys Sakāyaditthi, Vicikichā, and Sīlapbataparāmāsa the Once-Returner Sakadāgāmī and defilements, namely Sakāyaditthi, Vicikichā, Sīlapbataparāmāsa, alleviating three kinds of uncharities, the Non-Returner destroys defilements: Sakāyaditthi, Vicikichā, Sīlapbataparāmāsa, kāmarāga, Dosa and the Worthy One completely destroys Lobba, Dosa, Moha, Māna, Ditthi, Vicikichā, Thīna, Uddhacca, Ahirika, and Anottappa.

Keywords: The Learner; The Noble Path and the Noble Fruit; destruction of defilement

บทนำ

การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่อันพุทธบริษัท^๑ ผู้เป็นกัลยาณปุถุชนควรปฏิบัติ โดยประเภทพุทธบริษัทมี ๔ คือ (๑) ภิกษุ (๒) ภิกษุณี (๓) อุบาสก (๔) อุบาสิกา^๒ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษา และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อบรรลุเป็นพระเสขบุคคลจนกว่าจะบรรลุอรหัตตมรรคและอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์^๓ หมดลีนิกเลสาสวะ บุคคลเหล่านี้จัดเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึง

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒๙/๑๙๗-๑๙๘.

^๒ พุทธบริษัท คือ หมู่ชนผู้นับถือพระพุทธศาสนามี ๔ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๖๑), หน้า ๒๙๖.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๑๑), หน้า ๔๐๓.

พระนิพพาน ที่จะมุ่งหน้าไปในทางที่ถูกจนถึงบรรลุจุดหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นสาวกสงฆ์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังข้อความในเรื่องเจ้าลิฉฉินามว่าสุนัขขี้ตະว่า “พระสงฆ์ผู้เป็นพระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์แล้ว ปฏิบัติชอบแล้ว”^๔ มีคำสำหรับเรียกเพื่อบ่งบอกถึงคุณลักษณะพิเศษของพระสาวกเหล่านั้นมากมายหลายคำ คำที่นิยมใช้ทั่วไปมากที่สุด อย่างเช่นคำว่า “อริยบุคคล”^๕ ท่านเหล่านั้นนับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพตามแนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาแล้วเรียกว่า เป็นพระทักขิไณยบุคคลผู้ควรรับทักษิณาทาน และพระอริยบุคคลผู้ยังเป็นพระเสขะที่ยังต้องศึกษาอยู่ จำแนกโดยละเอียดมี ๗ ประเภท ว่าตามระดับและขั้นตอนหลักแล้ว มีเพียง ๔ ประเภทเท่านั้น และเชื่อมโยงกันกับการละสังโยชน์ต่ำ ๆ ดังนี้ คือ พระเสขะผู้ยังต้องศึกษา โดยย่อมี ๔ ประเภท ได้แก่

๑) พระโสดาบัน ผู้เข้าถึงกระแสเป็นที่ไหลไปสู่พระนิพพาน คือ ผู้ก้าวเข้าสู่ปฐมมรรค รู้ริยสังตามความเป็นจริง เดินไปถูกทาง หรือ ได้ปฏิบัติอริยมรรคตามความเป็นจริง ได้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ได้บำเพ็ญสมาธิ และปัญญาพอเหมาะสม ละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒) พระสกทาคามี ผู้จะกลับมาโลกนี้เพียงหนึ่งครั้งเท่านั้นก็จะได้ถึงความพ้นทุกข์ เป็นผู้ได้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ได้บำเพ็ญสมาธิกับปัญญาพอเหมาะสม ละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๓ อย่างเหมือนกันแล้ว ก็ทำให้ระคะความกำหนัด โทสะความโกรธ และ โมหะความหลงลดลงได้อีกด้วย

๓) พระอนาคามี ผู้จะได้ปรินิพพาน ณ สถานที่ ๆ ผุดเกิดขึ้นมา จะไม่มากำเนิดเกิดขึ้นในโลกนี้อีก เป็นผู้ได้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ได้บำเพ็ญสมาธิให้บริบูรณ์ ได้ทำปัญญาให้เจริญพอเหมาะสม ละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ครบ ๕ ข้อ คือ ละครณฉันทะ (ความพอใจในงาม) และพยาบาท (ความคิดร้าย)^๖ ได้อีกด้วย

๔) พระอรหันต์ ผู้บรรลุเพียงอรหัตตมรรค ต่อจากนั้นจะบรรลุอรหัตตผล และอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจทุกอย่างเสร็จแล้ว ไม่มีการเกิดอีก ละกิเลสได้ทุกอย่าง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การพัฒนาตน และฝึกฝนตนของพระอริยบุคคลชั้นเสขะจนถึงชั้นอเสขะ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงสามารถพบคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นเสขะจนถึงชั้นอเสขะได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีพระเสขบุคคลขึ้นมาเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ทำให้มีพระสงฆ์รูปแรกสำเร็จเป็นพระโสดาบัน คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ดังข้อความในพระสูตรที่ว่าด้วยการขับเคลื่อนกงล้อแห่งธรรมให้หมุนไป (อัมมจักกัปปวัตตนสูตร) ว่า “พระอัญญาโกณฑัญญะผู้เจริญได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วหนอ ได้รู้แจ้งพระธรรมแล้วหนอ หยั่งลงถึงธรรมแล้ว ข้ามิวิจิกิจฉา

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖/๖.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๘/๑๐๔.

^๖ อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๖๗/๕๕๒.

(ความสงสัย) แล้ว ปราศจากสัลลปตปราคาส (ความแคลงใจในศีลพรต) มีสัมมาทิฐิ (มีความเป็นผู้ แก่กล้า ในความคิดเห็นที่ถูกต้อง) ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่นในคำสอนขององค์พระศาสดา”^๗ และต่อจากนั้น วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ๔ คนที่เหลือในปัญจวัคคีย์ ต่างก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลยังเป็น พระเสขบุคคลอยู่ หลังจากปัญจวัคคีย์บรรลुरुธรรมเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ได้ขอบวชกับพระองค์ ดังพระดำรัส ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชด้วย คำว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^๘ ประโยคสุดท้ายที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “เธอจงประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นก็หมายถึง ภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านี้อย่างต้องประพฤติพรหมจรรย์ ต่อไปเนื่องจากยังไม่บรรลุมรรคและผลที่เป็นส่วนของพระอรหันต์ เรียกว่าพระเสขะ เพราะยังต้องศึกษา เพื่อเป็นพระอเสขะ ผู้สิ้นอาสวะ เป็นพระอรหันต์ในเวลาต่อไปข้างหน้าพระเสขบุคคล คือ บุคคลผู้ยังต้อง ศึกษาดังข้อความในเสกขสูตรว่า “ที่เรียกว่า เสขะ เพราะยังต้องศึกษา”^๙ เมื่อครั้งอุปติสสปริพาชกได้พบ พระอัสสชิแล้วได้ฟังธรรมโดยย่อว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุ และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมี ปกติตรัสอย่างนี้”^{๑๐}

จากพระธรรมคำสอนโดยย่อของพระพุทธเจ้าที่พระอัสสชิได้แสดงแก่อุปติสสปริพาชก เป็นเหตุให้ เขาบรรลुरुธรรมเป็นพระโสดาบันเรียกว่าชั้นเสขะแล้ว โกลิตปริพาชกก็ได้ฟังธรรมจากเขาแล้วได้ดวงตา เห็นธรรม ดังข้อความว่า “เพราะได้ฟังธรรมบรรยายนี้ธรรมจักขุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิด ขึ้นแก่โกลิตปริพาชก ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา” อุปติสสปริพาชกและโกลิตปริพาชกทั้งสองคนได้บรรลुरुธรรม คือ ได้ธรรมจักขุ และได้ขอบวชกับพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ประทานคำบรรพชาอุปสมบทให้ว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจง ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๑} คำว่าเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุด แห่งทุกข์โดยชอบเถิด เป็นพระดำรัสที่ตรัสแก่บุคคลที่บรรลุเป็นพระเสขบุคคลนั่นเอง

คำว่าเสขบุคคลมีคำอธิบายว่า บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยมรรค ๔ จำพวก บุคคลเป็นผู้พร้อมเพรียง ด้วยผล ๓ จำพวกชื่อว่าผู้เป็นเสขะ”^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ได้อธิบายคำว่าเสขะหมายถึง

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^๙ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^{๑๐} เย ธมมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)

เตสญจ โย นิโรโธ จ เอวํวาทิ มหาสมณโณติ. วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๐/๔๔; วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓.

^{๑๑} เอถ ภิกขโวติ ภควา อโวจ สวากขาโต ธมโม, จรต พรหมจริยํ สมมา ทุกขสฺส อนตฺทิกิริยาติ. วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๑/๔๖; วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๑/๗๕.

^{๑๒} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๙/๑๕๒.

พระผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ พระอริยบุคคล ๗ ประเภทแรก^{๑๓} จากข้อความเหล่านี้จะเห็นว่าพระเสขบุคคลที่ยังต้องศึกษามุ่งถึงบุคคลที่ได้อริยมรรค ๔ อริยผล ๓ ประการ แต่ข้อความที่ปรากฏ

ในสังคิยสูตร เกี่ยวกับบุคคลผู้ควรรับทักษิณาทาน ๘ จำพวกซึ่งเรียงลำดับจากผู้สมควรรับที่สุดในแต่ละชั้นของพระเสขบุคคล ๗ ประเภทที่ควรรับทักษิณาทาน ได้แก่ (๑) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล (๒) พระโสดาบัน (๓) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล (๔) พระสกทาคามี (๕) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล (๖) พระอนาคามี (๗) ผู้ไกลจากกิเลส (๘) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล^{๑๔} ดังนั้น พระเสขบุคคลจึงเป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน

นอกจากในปฐมบุคคละสูตรและทุติยบุคคละสูตร ปรากฏการนับบุคคล ๘ จำพวก โดยจำพวกที่ ๗ ปรากฏคำว่า ผู้ไกลจากกิเลส ในบุคคละสูตรและอาหุเนยสูตรปรากฏการแยก ผู้ไกลจากกิเลส และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผลเหมือนกัน ปัญหาที่มีอยู่ว่า ผู้ไกลจากกิเลสไม่นับเป็นพระเสขบุคคล การนับบุคคล ๗ จำพวกโดยมีคำว่า ผู้ไกลจากกิเลส เป็นบุคคลที่ ๗ และนับเป็นพระเสขบุคคลตามที่ได้ยกมาแสดงแล้วนี้ หลักเกณฑ์ในการนับ ผู้ไกลจากกิเลส และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล เป็นอย่างไร ทำไมจึงไม่จัด ผู้ไกลจากกิเลส เป็นพระเสขบุคคลที่ยังต้องศึกษา การบรรลุปัจจุไรยะเป็นผู้ไกลจากกิเลส นั้นใช้เวลาอยู่เป็นผู้ไกลจากกิเลส และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล มีช่วงกำหนดเวลาหรือไม่อย่างไร ที่จริงแล้ว ผู้ไกลจากกิเลส คือ พระอเสขบุคคล ส่วนบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล คือ พระเสขบุคคล เพราะยังต้องประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ

การศึกษาวิเคราะห์พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยต้องการทราบความเป็นมาและความสำคัญในอดีตของพระเสขบุคคลตั้งต้นแต่ปฐมโพธิกาลจนถึงทุกวันนี้ ที่มีการสืบทอดพระพุทธศาสนามาได้ ก็เพราะมีพระเสขบุคคลผู้ได้ศึกษาแล้วปฏิบัติตนจนบรรลุปัจจุไรยะเป็นพระอรหันต์ คือ พระอเสขบุคคลผู้เป็นทักษิณียบุคคล และบุญเขตอันยอดเยี่ยมของประชาชนทั่วไป เป็นแบบอย่างของสาธุชนคนรุ่นใหม่ และเป็นผู้ประกาศพระพุทธศาสนามาได้จนถึงทุกวันนี้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความเป็นมาของพระเสขบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาแนวทางการปฏิบัติของพระเสขบุคคล และวิเคราะห์พระเสขบุคคลตั้งแต่พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคจนถึงพระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค เพราะพระเสขบุคคลทรงจำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้ และได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยพระองค์ประกาศพระธรรม ทำให้บุคคลผู้มีศรัทธาออกบวชเป็นพระเสขบุคคลจำนวนมาก เพื่อจะได้ทราบการพ้นทุกข์ และวิถีการปฏิบัติ ตลอดจนถึง

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๙.

^{๑๔} อฏฐ ปุคคา ทกขิณียา: โสดาปนโน, โสดาปัตติผลสัจฉิกิริยา ปฏิปนโน, สกทาคามี, สกทาคามีผล-สัจฉิกิริยา ปฏิปนโน, อนาคามี, อนาคามีผลสัจฉิกิริยา ปฏิปนโน, อรหา, อรหัตตผลสัจฉิกิริยา ปฏิปนโน. ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๓/๒๓๑; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๑.

การละกิเลสของท่าน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจพระเสขบุคคลเพื่อนำมาสู่ความเข้าใจในการศึกษาพระเสขบุคคล เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับพระเสขบุคคลกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้จะเป็นการรวบรวมอยู่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการละกิเลสของพระเสขบุคคล
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้จำแนกขอบเขตออกเป็น ๒ ด้าน คือ

ก. ขอบเขตด้านเอกสารแหล่งที่มาของข้อมูล ประกอบไปด้วย

๑. ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
๒. ศึกษาข้อมูลจากปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อภิธัมมวาทาร อภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถ-วิภาวินีฎีกา ปรมัตถโชติกวิถีสังคหะ และตำราหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระเสขะที่เป็นภาษาไทย ตลอดจนถึงหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบัน

ข. ขอบเขตด้านเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้คือ

๑. ศึกษาพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ใน ๕ ประเด็นดังนี้ คือ (๑) ความหมายของพระเสขบุคคล (๒) ประเภทของพระเสขบุคคล (๓) องค์แห่งการบรรลุธรรมของพระเสขบุคคล (๔) คุณสมบัติของพระเสขบุคคล (๕) ภพภูมิของพระเสขบุคคล
๒. ศึกษาวิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคล ๔ ประเด็น คือ (๑) วิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคล (๒) ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากการบรรลุธรรม (๓) ธรรมที่ไม่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากการบรรลุธรรม (๔) หลักธรรมที่เป็นวิธีการบรรลุเป็นพระเสขบุคคล (๕) การทำบุญในพระเสขบุคคล
๓. วิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคล ๔ ประเด็น คือ (๑) การละกิเลสของพระเสขบุคคล ผู้เป็นพระโสดาบัน (๒) การละกิเลสของพระเสขบุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี (๓) การละกิเลสของพระเสขบุคคลผู้เป็นพระอนาคามี (๔) การละกิเลสของพระเสขบุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ที่บรรลุอรหัตตมรรคขอบเขตด้านเนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มี ๕ ประเด็น คือ

๑) ความหมายของพระเสขบุคคล ผู้ยังต้องศึกษาไตรสิกขา และประพฤติพรหมจรรย์ ต้องอาศัย การปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เช่น สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพฆณค ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘

๒) ประเภทของพระเสขบุคคลโดยพิสดารมี ๗ คือ พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ใน สกทาคามีผล พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล และพระเสข-บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค

๓) องค์แห่งการบรรลุธรรมของพระเสขบุคคล ๔ ประการ คือ การคบหาสัตบุรุษผู้เป็นกัลยาณมิตร การฟังธรรม การพิจารณาธรรมให้แจ่มแจ้งแยกกาย และการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม

๔) พระเสขบุคคลมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า เชื่อมมั่นในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีศีลอันเป็นที่รัก และเชื่อว่าเป็นสมณะทั้ง ๔ ในพระพุทธศาสนาด้วย

๕) ภพภูมิของพระเสขบุคคล คือ พระเสขบุคคลยังต้องเกิดอีก เช่น พระโสดาบันเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติในมนุษยโลกนี้ พระสกทาคามีก็จะเกิดในมนุษยโลกนี้หนึ่งชาติ ส่วนพระพระอนาคามีท่านก็จะไม่มี การกลับมาเกิดในมนุษยโลกนี้อีกแน่นอน และเรียกว่าเกิดเป็นโอปปาติกะ ส่วนพระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ใน อรหัตตมรรคถ้าอยู่ในชั้นสุทธาวาส ก็จะเป็นผู้ไกลจากกิเลสและปรินิพพานในที่นั้น

วิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคล มี ๕ ประเด็น คือ

๑) วิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคลมีหลักการปฏิบัติด้วยศีล สำรวมอินทรีย์ รู้จักประมาณใน การบริโภค มีความเพียร ทรงพระสัทธรรม ได้มาน มีความเสื่อมไปแห่งอายุและสังขารตามสภาพไตรลักษณ์ มีความเจริญในธรรมยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่่ออกจากทุกข์ และปฏิบัติชอบ จึงเป็น ผู้ควรแก่การค้ำับ เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่การทักขิณาทาน เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้ และเป็นบุญเขตในโลกนี้ด้วย

๒) ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากการบรรลุธรรมผล คือ ภิกษุผู้เป็นเสขะที่ยังต้องศึกษาให้ รู้จักความเสื่อมแล้ว ควรหลีกเลี่ยงความเสื่อมเสีย โดยไม่ชอบการงาน การพูดคุย การนอนหลับ การคลุกคลี ด้วยหมู่คณะ ของตนเองจึงจะไม่เสื่อมจากการบรรลุธรรมผล

๓) ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญต่อการบรรลุธรรมผล คือ ภิกษุผู้เป็นเสขะที่ยังต้องศึกษาให้ รู้จักความเจริญแล้ว ควรเพิ่มพูนความเจริญให้แก่ตนเอง ควรเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ รู้จักประมาณ ในการบริโภค และเห็นชัดกิจต่าง ๆ ที่ควรทำ

๔) หลักธรรมที่เป็นวิธีการบรรลุเป็นบรรลุพระเสขะ คือ ธรรมที่เป็นฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ๓๗ ประการเป็นเหตุละกิเลสทั้งหมดได้ ทำให้มีสติปัญญาในธรรมทั้งหลายและเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นพระเสขบุคคลได้ และยังเป็นไปเพื่อการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อีกด้วย

๕) การทำบุญในพระเสขบุคคล คือ ผู้ควรแก่การค้ำบ ผู้ควรแก่การต้อนรับ ผู้ควรแก่การทักษิณาทาน ผู้ควรแก่การกราบไหว้ และผู้เป็นบุญเขตในโลกนี้ด้วย

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความหมายของพระเสขบุคคล ผู้วิจัยได้พบว่า ความหมายของพระเสขะในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา เป็นพระอนุพุทธบุคคล หรือพระอริยบุคคล ผู้ยังต้องศึกษา เพราะท่านศึกษาไตรสิกขายังไม่บริบูรณ์ และพรหมจรรย์ของท่านก็ยังไม่บริบูรณ์ พระเสขในพระไตรปิฎกหมายถึง บุคคลผู้ยังต้องศึกษาเพราะต้องอาศัยการปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เช่น สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อบุคคลอบรมเจริญทำให้มากแล้ว ก็จะเป็นนิยานิกระรรณที่ทำให้สำเร็จเป็นพระเสขบุคคลโดยย่อมี ๔ ประเภท คือ (๑) พระโสดาบัน (๒) พระสกทาคามี (๓) พระอนาคามี และ (๔) พระอรหันต์ผู้บรรลุเพียงอรหัตตมรรคเท่านั้นซึ่งเป็นผู้สมควรน้อมไปเพื่อให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ประเภทของพระเสขบุคคลโดยพิสดารมี ๗ คือ (๑) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค (๒) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล (๓) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค (๔) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล (๕) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค (๖) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล (๗) พระเสขบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค คือ (๑) ความเป็นพระโสดาบันที่เหมือนกันความเป็นพระเสขบุคคลประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเพศบรรพชิต (นักบวช) เท่านั้น แม้อุทิสส์ (ชาวบ้าน) คือ บัณฑิตหรือสตรีผู้ครองเรือน ก็สามารถที่จะเป็นพระโสดาบันได้เช่นกัน การเข้าถึงกระแสพระธรรมสำหรับพระโสดาบันเป็นการยกระดับความรู้ภายในจิตใจของท่านให้มั่นคง ทำให้ท่านผู้ยังเป็นกัลยาณบุณฺชนได้ข้ามขั้นเป็นพระเสขบุคคล (๒) พระสกทาคามีจะเกิดในกามาวจรภพอีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้นจึงจะพระนิพพาน (๓) พระอนาคามีจะไม่กลับมาเกิดในกามาวจรภพอีก แต่จะเกิดในพรหมโลกอีกเพียงครั้งเดียวจึงจะนิพพานในพรหมโลกนั้น (๔) พระอรหันต์ผู้บรรลุอรหัตตมรรคเป็นผู้สำเร็จธรรมวิเศษที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา นับเป็นพระเสขบุคคลขั้นสูงสุดและจะกลายเป็นพระอเสขบุคคลด้วยอรหัตตผลที่ตนได้บรรลุแล้วจะปรินิพพานในมนุษย์โลกนี้เป็นครั้งสุดท้าย

องค์แห่งการบรรลุลหุธรรมของพระเสขบุคคล ๔ ประการ คือ (๑) การคบหาสัตบุรุษผู้เป็นกัลยาณมิตร มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ มีความเพียร มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา และความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นจุดเริ่มต้นแห่งคุณสมบัติขั้นต่อไป และเป็นที่สุดของพรหมจรรย์ทั้งหมด ฉะนั้น จึงควรคบหาสัตบุรุษจึงจะได้รับการพึงธรรมเป็นลำดับสืบต่อไป เพื่อเป็นพระเสขบุคคลที่สมบูรณ์เพิ่มพูนไปถึงพระอเสขบุคคล ตลอดถึงการหลุดพ้นจากอาสวกิเลส เป็นไปเพื่อการปรินิพพาน (๒) การพึงธรรมจะหยั่งลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้ ต้องปฏิบัติตามสัทธรรม ๕ ประการ และเพราะ สัทธัมมสัมโมสะ ๕ ประการ ที่ศึกษาดีแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสลาย ไม่หายไปแห่งพระสัทธรรม เป็นปัจจัยให้เกิดโยนิโสมนสิการเป็นลำดับสืบต่อไป เพื่อเป็นพระเสขบุคคลที่สมบูรณ์เพิ่มพูนไปถึงพระอเสขบุคคล ตลอดถึงการหลุดพ้นจากอาสวกิเลส เป็นไปเพื่อการปรินิพพาน (๓) การพิจารณาธรรมให้แจ่มแจ้งแบบคายจะเกิดขึ้นได้ เพราะมีปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและวิมุตติธรรมเข้าสนับสนุน เป็นปัจจัยให้เกิดการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมสืบต่อไป เพื่อเป็นบันไดขั้นต่อไปให้ก้าวเข้าถึงธรรมที่เป็นอมตะคือพระนิพพานได้ (๔) การปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมเป็นการพัฒนาตนจากกัลยาณปุถุชนและพระเสขบุคคลจนกลายเป็นพระอเสขบุคคล ผู้ซึ่งนิมิตล้นหมดสิ้น ไร้กิเลสอาสวะ

พระเสขบุคคลมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ (๑) มีศรัทธาในพระพุทเจ้า (๒) เชื่อมมั่นในพระธรรม (๓) เลื่อมใสในพระสงฆ์ (๔) มีศีลอันเป็นที่รัก และชื่อว่าเป็นสมณะทั้ง ๔ ในพระพุทศาสนาด้วย

ภพภูมิของพระเสขบุคคล สำหรับบุคคลที่เป็นอเสขะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในมหรรณพภพสังสารอีก แต่ถ้าเป็นพระเสขบุคคลก็ยังคงเกิดอีก เช่น พระโสดาบันเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติในมนุษยโลกนี้ พระสกทาคามีก็เกิดในมนุษยโลกนี้หนึ่งชาติ ส่วนพระพระอนาคามีท่านก็จะมีไม่มีการกลับมาเกิดในมนุษยโลกนี้อีกแน่นอน และเรียกว่าเกิดเป็นโอปปาติกะ

๒. การละกิเลสของพระเสขบุคคล

จากการศึกษาการละกิเลสของพระเสขะ ผู้วิจัยได้พบว่า พระเสขบุคคลมีหลักการปฏิบัติด้วยศีล สัจจวินัย รู้จักประมาณในการบริโภค มีความเพียร ทรงพระสัทธรรม ได้ฉาน มีความเจริญในธรรมยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ และปฏิบัติชอบ จึงเป็นผู้ควรแก่การค้ำนับ เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่การทักขินาทาน เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้ และเป็นบุญเขตในโลกนี้ด้วย

ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมจากการบรรลุมรรคผล ภิกษุผู้เป็นเสขะที่ยังต้องศึกษาให้รู้จักความเสื่อมแล้ว ควรหลีกเลี่ยงความเสื่อมเสีย โดยไม่ชอบการงาน การพูดคุย การนอนหลับ การคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ของตนเองจึงจะไม่เสื่อมจากการบรรลุมรรคผล

ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญต่อการบรรลุมรรคผล ภิกษุผู้เป็นเสขะที่ยังต้องศึกษาให้รู้จักความเจริญแล้ว ควรเพิ่มพูนความเจริญให้แก่ตนเอง ควรเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรี รู้จักประมาณในการบริโภค และเห็นชัดกิจต่าง ๆ ที่ควรทำ

หลักธรรมที่เป็นวิธีการบรรลุเป็นบรรลุพระเสขะ สติปัฏฐาน ๔ และสัมโพชฌงค์ ๗ เป็นเหตุละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ทำให้มีสติปัญญาในธรรมทั้งหลายและเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นพระเสขบุคคลได้ และยังเป็นไปเพื่อการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อีกด้วย

การทำบุญในพระเสขบุคคล ผู้ควรแก่การค้ำบ ผู้ควรแก่การต้อนรับ ผู้ควรแก่การทักษิณาทาน ผู้ควรแก่การกราบไหว้ และผู้เป็นบุญเขตในโลกนี้ด้วย

๓. วิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคล

จากการศึกษาวิเคราะห์การละกิเลสของพระเสขบุคคล อันดับแรกการละกิเลสของพระโสดาบัน ผู้วิจัยได้พบว่าโสดาปัตติมรรคเป็นญาณทัสสนะที่กำลังหมดจด และโสดาปัตติผลเป็นญาณทัสสนะที่หมดจดแล้ว ทั้ง ๒ นี้มีหน้าที่ในการเป็นสัมมาทิฐิ เพราะทำให้เห็นมรรคผลนิพพาน กล่าวคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ละกิเลสอย่างหายไปได้ พระโสดาบันละกิเลสได้เด็ดขาด ๓ ประการ คือ (๑) สักกายทิฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สลัปปตปราคาส แล้วเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิมิความเห็นชอบ การละกิเลสของพระสกทาคามีบุคคล มี ๓ ประการคือ (๑) สักกายทิฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สลัปปตปราคาส ทำให้ราคะ โทสะ และโมหะเบาบางลง การละกิเลสของพระอนาคามีบุคคล คือ (๑) สักกายทิฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สลัปปตปราคาส (๔) กามราคะ (๕) โทสะ อรหัตตมรรคละกิเลสได้ ๑๐ ประการ คือ (๑) โลภะ (๒) โทสะ (๓) โมหะ (๔) มานะ (๕) ทิฐิ (๖) วิจิกิจฉา (๗) ถีนะ (๘) อุทธัจจะ (๙) อหิริกะ และ (๑๐) อโนตตปปะ และเพราะพระเสขบุคคลผู้บรรลุอรหัตตมรรคได้เพียงบุคคล ยังไม่ได้รับผลอันเป็นวิบากจึงต้องประพบัติพรหมจรรย์ต่อเนื่องเพื่อจะบรรลุอรหัตตผล ดังนั้นจึงยังเป็นพระเสขบุคคลอยู่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า พระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยพิสดารมี ๗ ประเภท คือ

๑) พระเสขบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติมรรค	๒) พระเสขบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผล
๓) พระเสขบุคคลผู้บรรลุสกทาคามีมรรค	๔) พระเสขบุคคลผู้บรรลุสกทาคามีผล
๕) พระเสขบุคคลผู้บรรลุอนาคามีมรรค	๖) พระเสขบุคคลผู้บรรลุอนาคามีผล
๗) พระเสขบุคคลผู้บรรลุอรหัตตมรรค	

พระโสดาบันมี ๓ ประเภท คือ

- ๑) สัตตักขัตตูประมะ ผู้มีอินทรียอ่อนเกิดอีก ๗ ภาพ
- ๒) โกลังโกละ ผู้มีอินทรียปานกลางเกิดอีก ๒ หรือ ๓ ภาพ

๓) เอกพีชี ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า เกิดอีก ๑ ภพ องค์แห่งการบรรลุลุธรรม คือ (๑) สัมปรีสุสังเสวะ การคบหาสัตบุรุษ (๒) สัทธัมมัสสวณะ การฟังพระสัทธรรม (๓) โยนิโสมนสิการ การมนสิการโดยแยบคาย (๔) อัมมานุอัมมปฏิปัตติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติตามโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ทำให้เป็นพระเสขบุคคลในพระพุทธศาสนาได้สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑาทัก หิริรักษ์อารัง พบว่า โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายนำไปสู่การบรรลุลุธรรมมี ๗ หมวด ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๕}

จากการศึกษาวิธีการปฏิบัติของพระเสขบุคคลมีดังนี้

- ๑) สมบูรณ์ด้วยศีล
- ๒) ค้มครองทวารในอินทรีย์
- ๓) รู้จักประมาณในการบริโภค
- ๔) ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตั้งอย่างต่อเนื่อง

๕) ประกอบด้วยพระสัทธรรม ๗ ประการ คือ (๑) ศรัทธา (๒) หิริ (๓) โอตตปปะ (๔) พหุสุต สัจจะ สังสมสุตจะ ทรงจำไว้ได้คล่องปาก ทรงจำขึ้นใจ แหงตลอดด้วยดีด้วยทัญญู (๕) วิริยะ (๖) สติ (๗) ปัญญา

๖) ได้มาน ๔ คือ ปฐมมาน ทุตติยาน ตติยาน จตุตถมาน ที่ทำให้พระเสขบุคคลได้มีวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในงานวิจัยของแม่ชีพิมพ์วรา ทิพยบุลลิตี พบว่า ธรรมวิชา และจรรยา แสดงหลักธรรม ๔ หมวด ได้แก่ (๑) สีสัมปทา (๒) อินทรียสังวร โภชนเมตตัญญูตา ขาคเรียนุโยค (๓) สัทธรรม ๗ ประการ คือ ศรัทธา หิริ โอตตปปะ พหุสุต คือ เป็นผู้ได้รับฟังมาธรรมมาก ทรงจำไว้ได้คล่องปาก จำได้ขึ้นใจ เข้าใจได้ดีด้วยทัญญู วิริยะ สติ ปัญญา (๔) มาน ๔ ซึ่งเกี่ยวหลักธรรมที่เป็นแนวทางการละกิเลส

แต่อย่างไรก็ตามในงานวิจัยได้นำเสนอ วิชา ๓ คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๒) จุตูปปาตญาณ (๓) อาสวักขยญาณ^{๑๖} และสัมมาทัญญูที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ตาสนธิ พบว่า อริยสัง หมายถึง ความจริงแท้ตามธรรมชาติมี ๔ ประการ คือ (๑) ทุกขอริยสัง (ความจริงแท้ตามสภาพที่เป็นทุกข์) ที่พระอริยบุคคล รู้ชัดว่าเป็นความทุกข์ คือ ชั้น ๕ สัตว์ทั้งปวงที่อาศัยชั้น ๕ อยู่ในภพภูมิไหน ๆ ก็ล้วนแต่ต้องเป็นทุกข์ทั้งหมดทั้งสิ้น (๒) สมุทยอริยสัง (ความจริงแท้ตามสภาพที่เป็นเหตุเกิดทุกข์) ที่พระอริยบุคคลรู้ชัด ตัณหาความต้องการที่เพิลิตเพิลินอันก่อให้เกิดทุกข์ คือ ชั้น ๕ ว่าเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัง (ความจริงแท้ตามสภาพแห่งการดับความทุกข์) ที่พระอริยบุคคลรู้ชัดสภาพการ

^{๑๕} จุฑาทัก หิริรักษ์อารัง, “รูปแบบการบรรลุลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *ดุชนิพนธ์พุทธศาสนาตร ดุชนิพนธ์บัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๓๓.

^{๑๖} แม่ชีพิมพ์วรา ทิพยบุลลิตี, “การศึกษาวิชาและจรรยาในเสขปฏิปทาสูตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาตร มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๒.

ดับทุกข์เรียกว่า นิโรธสัง หรือ พระนิพพาน (๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง (ความจริงแท้ตามสภาพแห่งการปฏิบัติเพื่อดับความทุกข์) ที่พระอริยบุคคลรู้ชัดหนทางแห่งการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ว่ามีอยู่ด้วย อริยมรรค (หนทางอันประเสริฐ) มีองค์ ๘^{๑๗}

พระเสขบุคคลทั้ง ๗ ประเภท พระเสขบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติมรรคและโสดาปัตติผลละกิเลสได้ ๓ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (๒) สลัปปตปราคาส (๓) วิจิกิจฉา

พระเสขบุคคลผู้บรรลุสกทาคามีมรรคและสกทาคามีผลละกิเลสได้ ๓ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (๒) สลัปปตปราคาส (๓) วิจิกิจฉา ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

พระเสขบุคคลผู้บรรลุอนาคามีมรรคและอนาคามีผลละกิเลสได้ ๕ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (๒) สลัปปตปราคาส (๓) วิจิกิจฉา (๔) รากะ (๕) โทสะ

พระเสขบุคคลผู้บรรลุอรหัตตมรรค ละกิเลสได้ ๑๐ ประการคือ โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ และอโนตตปเป ที่ทำให้พระเสขบุคคลละกิเลสได้เด็ดขาด ซึ่งสอดคล้องกันงานวิจัยของसानู มหัทธนาตุลย์ พบว่า พระอริยบุคคลผู้เป็นพระโสดาบันละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสลัปปตปราคาส พระสกทาคามีละสังโยชน์ ๓ ประการที่พระโสดาบันละได้แล้ว ส่วนที่ทำได้มากกว่าพระโสดาบัน คือ การทำให้กามฉันทะสังโยชน์ และพยาบาทสังโยชน์เบาบางลง พระอนาคามีละสังโยชน์ที่พระโสดาบันละได้แล้ว และละเพิ่มอีก ๒ ประการ คือ กามฉันทะสังโยชน์ และ พยาบาทสังโยชน์ ส่วนพระอรหันต์ละสังโยชน์ ๕ ประการที่เหลือได้ทั้งหมด คือ รูปราคะสังโยชน์ อรูปราคะสังโยชน์ มานะสังโยชน์ อุทธัจจะสังโยชน์ และอวิชาสังโยชน์^{๑๘}

แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยของ พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด) พบว่า พระอริยเจ้าผู้เป็นพระเสขบุคคล และอเสขบุคคลบรรลุธรรมระดับเดียวกันจะมีมาตรฐาน และหลักการปฏิบัติเป็นอย่างเดียวกัน ละกิเลสได้เหมือนกัน มีเพียงคุณวิเศษที่เกิดจากการบำเพ็ญกรรมฐานเท่านั้นที่ต่างกัน^{๑๙}

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเกี่ยวกับเสขบุคคล ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราทางวิชาการและเอกสารอื่นเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะขาดการนำผลการศึกษาวิเคราะห์

^{๑๗} สมบูรณ์ ตาสนธิ, “กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัง ๔ ของพระอริยบุคคล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๕๔.

^{๑๘} สานู มหัทธนาตุลย์, “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๒-๑๒๘.

^{๑๙} พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า ๑๐๓.

ที่ได้มาสู่การปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนของพระเสขบุคคลทั้งโดยย่อละโดยพิสดาร แก่พระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก และอุบาสิกา ผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้จนถึงทุกวันนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. นำการปฏิบัติของพระเสขบุคคลมาพัฒนาบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อจะได้ทราบว่า ลำดับขั้นตอนการปฏิบัติของพระเสขบุคคลนี้นำไปใช้ในการพัฒนาพระเสขบุคคลให้เจริญก้าวหน้าเป็นพระอเสขบุคคลตามลำดับ

๒. ข้อเสนอแนะต่อพระสงฆ์ หรือ พุทธศาสนิกชนที่สนใจความเป็นพระเสขบุคคล เพื่อการพัฒนาจิตใจของตนเองให้สูงยิ่งขึ้นไปกว่ากัลยาณบุณชนทั่วไป โดยอาศัยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นพระเสขบุคคล

๒. ศึกษาการพึงธรรมที่ทำให้เป็นพระเสขบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. ศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

จุฑาภักดิ์ หริรักษ์ธารัง. “รูปแบบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์-**

ดุชนิพนธ์บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๑๑.

พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”.

ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

แม่ชีพิมพ์วรา ทิพยบุลลิตี. “การศึกษาวิชาและจรณะในเสขปฏิบัติปาฐกสูตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๖๑.

สมบุรณ์ ตาสนธิ. “กระบวนการและขั้นตอนบรรลุนิยสัจ ๔ ของพระอริยบุคคล”. **ดุष्ฎินิพนธ์พุทธศาสตร์**

ดุष्ฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

सानุ มัทธนาดุลย์. “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๓.